

A CSEHSZLOVÁK–MAGYAR LAKOSSÁGCSERE ETNIKAI, DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI ADATAI BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN (1946–1948)*

BENCSIK JÁNOS–SZÁSZI FERENC

Az első világháború utáni Párizs környéki békeszerződésekkel új államalakulatként létrejött Csehszlovákia magába foglalta: Cseh- és Morvaországot, a Szudéta vidéket, Teschent és a korábban Magyarország részét képező Szlovákiát (réggebbi Felvidéket), valamint Kárpát-Ukrajnát (Kárpátalját). Az utóbbi két terület déli szegélyén túlnyomóan magyar lakta területsávval került az új államalakulathoz és máshol is jelentős szórvány magyar kisebbség élt.¹

Az 1919-es magyarországi népszámlálás szerint az északi, északkeleti ún. Felvidék magyar ajkú lakosainak száma 1 066 577 fő volt. Az 1921-es csehszlovák adatok szerint a magyar lakosság száma Szlovákiában és a kárpát-ukrajnai területen 747 096 fő volt.²

A békeszerződéssel létrejött új államalakulatok – közöttük Csehszlovákia is – soknemzetiségű kisállamok voltak. A határok megállapításánál az etnikai és önrendelkezési elvet keresztező igazságtalan békerendszer ellensúlyozásaként a főhatalmak a békeszerződések mellett ún. kisebbségvédelmi szerződéseket kötöttek. Csehszlovákiával a nemzetiségek jogait szabályozó szerződést 1919. szeptember 10-én írták alá. A szerződés tartalmát és annak végrehajtását nem részletezhetjük, a tényekre azonban, tárgyunkkal összefüggésben, mint előzményekre, szükséges utalni. Már a szerződés kiindulópontja „nem szorítkozott minden téren a megvalósítandó állampolgári egyenlőségre” – írja *Galántai József*, majd a szerződés alapján ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „a jogegyenlőség következménye minden térre kiterjedt”. Kiemeli a kisebbségi jogok közül az anyanyelv korlátozás nélküli használatát, az anyanyelvi iskoláztatás jogát.³ *Arató Endre* a győztes nagyhatalmak „kisebbségvédelmét” – a békeszerződés részévé tevő törekvések helyett – a szerződés végrehajtásának ellentmondásosságára hívja fel a figyelmet. A nemzetiségek iránti szerződéses kötelezettséget a kollektív jogok esetében még a csehszlovák alkotmány is korlátozó módon fogalmazta meg, a nyelvtörvény pedig a csehszlovák nyelvet iktatta hivatalos nyelvként törvénybe. A csehszlovák államnyelv érvényben volt valamennyi járásban, de amelyekben 20%-ban nemzetiségi polgárok éltek, ott kérni kellett a hivatalok kétnyelvűségét. A deklarált jogok sem mentek azonban át mindig a gyakorlatba. Az új állam megalakulásával tömegesen bocsátották el a köztisztviselőket és a magyar kisebbség háttérbe szorítását, asszimilációját szolgálta több közgazgatási törvény. Különbféle mahinációk következtében jelentősen mecsappant a ma-

* A téma anyagának kutatása az OTKA támogatásával történt, nyilvántartási szám: 241 és T-018105. A forrásanyagot a Pénzügyi Központ irattárában gyűjtöttük. Bencsik János Abaúj-Zemplén, G. Szabó István Borsod megye adatait tárta fel, míg Szászi Ferenc a statisztikai táblázatokat készítette és a történeti bevezető részt írta meg, a részleges elemzést Bencsik Jánossal együtt végezte el.

1 *Ormos Mária*: Az ellenforradalmi korszak (1919–1945) In: Magyarország története 8/1. Főszerk.: Ránki György, Bp., Akadémiai K. 1978. 363.

2 *Arató Endre*: A magyar–cseh–szlovák viszony ötven éve. Kossuth Könyvkiadó, 1969. 31.

3 *Galántai József*: Háború és békekötés (1914–1920) IKVA, Bp., 1991. 131–132.

gyar óvodák, elemi, polgári és középiskolák száma, a teológián kívül nem volt magyar nyelvű felsőfokú képzés.

A nemzeti kisebbségek jogait tehát elvileg a békeszerződésben foglalt kisebbségi szerződések szabták meg, de ezek betartatását az 1920-ban működését megkezdő Nemzetek Szövetségére bízták. Ez a szervezet Galántai szerint is csak „a 20-as években és a 30-as évek elején” működött eredményesen. Arató Endre azonban ugyanerről az intézményről így fogalmaz: „tényleges hatáskör nélkül tehetetlen volt, érdemi döntést nem tudott hozni, így szerepét nem tudta betölteni”.⁴

A náci Németország törekvéseinek engedve Anglia és Franciaország 1938. szeptember 30-án Münchenben hozzájárult a Szudéta-vidék Németországhoz történő csatolásához. Münchent követte az első bécsi döntés (1938. nov. 2-án), melynek során német és olasz döntőbíróóság Magyarországhoz visszacsatolta a Felvidék (Dél-Szlovákia) 86,3%-ban magyar lakta részét. Ezek után a szlovák autonóm törekvések élén járó A. Hlinka, majd J. Tiso és a hitleristákkal szövetséget kötő szlovák politikusok, a Szlovák Néppárt vezetői előidéztek Szlovákiának Csehszlovákiától való elszakadását.⁵

1938-ban a köztársasági elnökségről kényszerűen lemondott és Londonba emigrált Benes és a hozzá csatlakozó polgári csoportok a csehek és szlovákok közös nemzeti államáról kialakított elveikkel együtt, azokkal összefüggésben új felfogást fogalmaztak meg a nemzeti államról, „az idegen népcsoportokról”, azaz a németekről és a magyarokról is. Azt a hamis nézetüket igyekeztek mind nemzetközi téren (elsősorban a győztes nagyhatalmak körében), mind a hazai és külföldön lévő baloldali erőkkel elfogadtatni, hogy Csehszlovákia katasztrófáját a nemzeti kisebbségek okozták. Ezért a nemzeti kisebbségeket kitoloncolással vagy beolvasztással el kell tüntetni. A vádak nem csak a németek ellen szóltak, hanem a magyar kisebbség ellen is, mondván, hogy „a magyarok kivétel nélkül sovíniszta, irredenták”.

Benes vezetésével a londoni emigráns kormány 1942-től, majd később – „a baloldali emigráns szövetségeseivel együtt – minden lehetőséget igyekezett megragadni, hogy a szövetséges nagyhatalmakat meggyerje a magyar nemzetiségű lakosság kitelepítésére. A nagyhatalmak azonban, bár nagyon ellentmondásosan, nem járultak hozzá a magyarság kitelepítéséhez”. Így az 1944 végén és 1945 elején zajló fegyverszüneti tárgyalások sem jártak eredménnyel a kitelepítést illetően. Ezért a csehszlovák kormány, a Szlovák Nemzeti Tanács előbb rendeletekkel, majd 1945. március 22-től március 29-ig Moszkvában a keleti és nyugati emigráció tagjai egyeztették nézeteiket az SZNT meghívott küldötteinek álláspontjával, létrehozták a Nemzeti Front kormányát, kidolgozták, véglegesítették a kormány programját. Ezt a programot Benes elnöki dekrétummal 1945. április 5-én Kassán hozta nyilvánosságra, amely a csehszlovákiai magyarság jogfosztásához vezetett. A kassai kormányprogram nemzeti kisebbségekre vonatkozó 8. fejezete – taktikai megfontolásból – nem jelenti be a kisebbségek kitelepítését, csak az állampolgárságot vonja vissza a németektől és a magyaroktól. A kormányprogram 8. pontja kilátásba helyezte a magyar nemzetiséggel kapcsolatban, hogy „azoknak, akik antifasiszták, csehszlovák állampolgárságukat megerősítik... a többi német és magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárnak a csehszlovák állampolgárságát érvénytelenítik”. Azok a magyar nemzetiségű személyek, akik a köztársaság vagy a Szovjetunió ellen harcoltak, bíróság

4 Galántai i. m. 128–132. Arató Endre: Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975. Magvető Kiadó (Szegedi Nyomda) Bp., 1977. 36–64.

5 Arató i. m. 293.; Janics Kálmán: A hontalanság éve. A szlovákiai magyar kisebbség a második világháború után 1945–1948 – Illyés Gyula előszavával – München, 30.

elé kerülnek, megfosztják őket csehszlovák állampolgárságuktól, és örökre kitiltják mindannyiukat a köztársaság területéről.

A program előtt és azt követően dekrétumok, rendeletek és intézkedések hosszú sora született, aminek következményeként a szlovákiai magyarság társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális téren teljesen jogfosztottá vált.⁶ Az adott keretben csupán a szakirodalom megjelölésével utaltunk az általános megfogalmazás mögötti szörnyű tényekre, melyeknek igazi célja a csehszlovákiai magyarság teljes felszámolása volt. Benes 1945. május 9-én ezt már nyíltan így mondta ki: „a németek és a magyarok túlnyomó részének el kell tőlünk mennie. Ez végleges elhatározásunk”.⁷

A szövetséges nagyhatalmak potsdami értekezlete azonban elutasította a magyar lakosság kitelepítésére irányuló csehszlovákiai kérést, majd az újra és újra megisméltődő cseh és szlovák radikális törekvéseket úgy hártották el, hogy Magyarország és a Csehszlovák köztársaság kormányainak kétoldalú megegyezését tekintették a kérdésben járható útnak.⁸

Ezek után a lakosságcserével kapcsolatos tárgyalások sorozata a magyar kormány számára szükségmegoldás volt. Először 1945. december elején folytatott Gyöngyösi János magyar külügyminiszter tárgyalásokat Vladimir Klenemtisz külügyi államtitkárral, majd 1946. február 6–10. közötti napokban jött létre megállapodás a magyar–csehszlovák lakosságcseréről, melyet 1946. február 27-én írtak alá a két kormány képviselői. Az egyezményhez, „mivel a tárgyalások nem tették lehetővé, hogy a kérdés a maga egészében megoldást nyerjen” – olvassuk a jegyzőkönyv 2. bekezdésében, ezért függelék, jegyzőkönyv és levélváltások jegyzőkönyvét kapcsolták hozzá, melyekben a megegyezés egyes cikkelyeinek tartalmát részletesebben is megfogalmazták.

A megegyezés lényegében a paritásos lakosságcseréről szólt. Az I–II. cikkben foglaltak szerint a Magyarországon állandó lakhellyel rendelkező szlovák és cseh nemzetiségű lakosok önkéntesen áttelepülnek Csehszlovákiába. Az egyezmény értelmében Csehszlovákiának joga volt az áttelepítés előkészítésére, megszervezésére különbizottságot küldeni Magyarországra.

A különbizottságot feladatának teljesítésében a magyar kormány támogatta. A bizottságnak és személyzetének jogkörében állt a szlovák és cseh nemzetiségűnek tekinthető személyekkel érintkezni, a rádió és sajtó útján nyilvános felhívásokat kibocsátani, az áttelepülő személyekről névjegyzéket összeállítani.

A megegyezéshez kapcsolt függelék szerint „szabályszerű bejelentés után minden községben két nyilvános gyűlést lehetett tartani”. A különbizottságnak hatheti idő állt rendelkezésére, hogy propagandatevékenységét kifejtse. Ez a hathetes határidő 1946. március 4-vel kezdődött. Az egyezmény szövege szerint ugyanakkor az áttelepülésre jelentkezők nyilatkozatát az egyezmény aláírásától számított három hónapi határidőn belül kellett a különbizottságnak átvenni, de igazolt késedelem esetén ilyen nyilatkozatokat további egy hónapon belül is átvehettek.

Az V. és VIII. cikkely szerint a Csehszlovákiában állandó lakással bíró magyar nemzetiségűek közül Magyarországra telepítik azokat a „Magyarországról Csehszlovákiába áttelepitendő szlovákokkal és csehekkel egyenlő számban”, aki a kassai kormányprogram megvalósítását célzó 33/1945. sz. elnöki dekrétum értelmében csehszlovák állampolgárságukat elvesztették. Az állampolgárságot csak azoknak a magyar nemzetiségű

6 Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája 1945–1950. Kossuth K., 1988. 103–109. *Arató* i. m. 134–351.; *Janics* i. m. 60–87., 129–130.

7 *Janics* i. m. 133–134.

8 *Balogh* i. m. 114–115.; *Janics* i. m. 134–148.

lakosoknak hagyták meg, akik antifasiszták voltak, részt vettek az ellenállási mozgalomban, üldözték őket a köztársaságokhoz való hűségükért. Vagyis a kollektív bűnösség elve alapján a magyar nemzetiségű lakosság többségét ki akarták telepíteni. A függelék V. cikkelyéhez kapcsolódó szöveg a fentieket azzal egészíti ki, hogy „az áttelepítendő magyarok számára be kell tudni azokat a személyeket is, akik Magyarországra már áttétek vagy átköltöztek”. Ugyanakkor az egyezmény VIII. cikkelye engedélyezte a magyar nemzetiségű háborús bűnösök egyoldalú létszámon felüli kitelepítését Csehszlovákiából azzal, hogy az utóbbiak száma nem haladhatja meg az ezret. Növelhető volt kb. 20–30 ezer fővel a kitelepíthető magyar lakosság száma a XII. cikk szerint is, hisz az egyezmény „határozatai nem alkalmazhatók azokra, akik 1938. november 2-a után települtek le a csehszlovákiai köztársaság területére”.

A VI. és a VII. cikk mindkét országból áttelepítettek ingó és ingatlanának értékkülönbségéből adódó kártérítés kérdéseivel foglalkozik. Lényegében idetartozik, bár a levélváltás során az V. cikkelyhez kapcsolódóan egyeztek meg a felek abban, hogy „az áttelepítendő személyek kiválasztása főbb vonatkozásokban feleljen meg a Csehszlovákiában élő magyarság társadalmi összetételének (foglalkozás, anyagi helyzet)”.

A X. és a XI. cikkely az egyezmény végrehajtásának megkönnyítésére 2–2 tagból álló vegyesbizottság létrehozásáról határozott és annak hatásköréről, működéséről ad tájékoztatást.

Mint említettük, a lakosságcsere-egyezményhez második fejezetként jegyzőkönyvet és levélváltást kötöttek. A jegyzőkönyv 3. pontjából kiderül, hogy a csehszlovák fél az egyezményt egy „jövőbeni végleges megoldás” első lépésének tekintette. A 4. pont szerint „az egyezmények aláírása ellenére is a csehszlovákiai magyar lakosság kérdése továbbra is megoldásra vár”. Az 5. pontból az is kiderül, hogy a végleges megoldás érdekében a Csehszlovák Köztársaság kormánya „fenntartja magának a jogot arra, hogy a kérdést a békeértekezleten felvesse vagy más eszközzel rendezze”.

Bár a Csehszlovák Köztársaság kormánya a csereegyezmény jegyzőkönyvében ígéretet tett, hogy a végleges rendezésig „felfüggeszti a magyarok kiutasításának és áttelepítésének gyakorlatát, ...függőben tartja... ezek vagyonának elkobzására vonatkozó intézkedések megvalósítását, és a közalkalmazottak létminimum biztosításához szükséges szociális segélyben fogja részesíteni” az érintetteket, a magyar kisebbségtől mégis minden belső eszközzel igyekezett megszabadulni.⁹

A fő cél érdekében a Magyarországra küldött Csehszlovák Áttelepítési Bizottság gyakran megszegte az egyezményt, a Szlovákiában elbocsátott magyar nemzetiségű közalkalmazottaknak ígért szociális segélyre, és a vagyonelkobzási rendelet felfüggesztésére vonatkozó ígéretet sem tartották be. A módosabb gazdákat és polgárokat igyekeztek kijelölni az áttelepítésre. 1946. júniusában megkezdték az ún. reszlovakizációt, visszahonosítási kampányt. A reszlovakizációs rendelet kimondja, hogy aki szlováknak vallja magát visszakaphatja állampolgárságát, vele járó jogait, munkáját. A kilátástalan helyzet (a szörnyű meghurcoltatás), a földtől való megfosztás, a megaláztatás elkerülése miatt 1946 nyarán 410 820 magyar nemzetiségű kérte, hogy nyilvánítsák szlováknak. Ennek ellenére novemberben megkezdődtek a deportálások. Kb. 10 ezer családot, 41 ezer embert raktak nyitott marhavagonokba és szállították át őket a Szudéta-vidékre.¹⁰ Novemberben pedig a szlovákiai magyarság Csehországba való kényszer-áttelepítését, az ún. munkaerő-toborzást rendelték el. A magyarok kulturális helyzetét is kilátástalanná tették.

⁹ A lakosságcsere-egyezmény. Különlenyomat. Pénzügyi Központ, Bp. é. n.

¹⁰ Szerencsés Károly: Magyarország története a második világháború után (1945–1975). IKVA Bp., 1991. 61–64.; Janics i. m. 184–185.

A csehszlovák törekvéseknek végül is 1948/49-ben a nemzetközi politikai életben bekövetkező változások vetettek gátat.

Balogh Sándor szerint „Csehszlovákiából kitelepítésre kijelölt 105 047 magyar nemzetiségű lakos közül 68 407 költözött Magyarországra”. Hozzájuk csatlakozott még 6000 „önként távozó”. Ezenkívül 20–30 ezer embert azért távolítottak el, mert 1938. november 2-a után költöztek a Felvidékre. Szerencsés Károly szerint a kitelepítettek, a menekültek száma már 1945-ben elérte a 40 ezer főt. Az 1948. augusztus eleji megállapodás értelmében Magyarország 1500 „háborús bűnöst”, családtagjaikkal együtt 5000 főt és még 10 000 személyt egyoldalúan befogadott.

A Csehszlovákiából kitelepülésre kényszerült személyek száma tehát elérte a 110–120 ezer főt. Az adatok valóságát támasztják alá az 1949-es népszámlálási adatok, amely szerint 118 582 személy 1938 előtt Csehszlovákiában született.

A Magyarországra küldött Csehszlovák Áttelepítési Bizottság (CSÁB) 1946. július 11-én nyújtotta át a magyar kormánynak a Magyarországról áttelepítésre jelentkező „szlovákok” névjegyzékét. A névjegyzékben 93 390 személy szerepelt, ebből 1948. április 10-ig 73 273-an hagyták el Magyarországot.¹¹

A csehszlovák–magyar lakosságcsere során csehszlovák részről a lakosságcsere egész koncepcióját az a hamis adat határozta meg, hogy Magyarországon kb. 450–500 ezer szlovák él és ez kicserélhető a hasonló létszámú Csehszlovákiában élő magyarért, az esetleg ezt meghaladó magyar lakosságot pedig egyoldalúan telepítik ki. A megvalósult lakosságcsere létszámadatait a szlovák történészek a CSÁB anyagaira hivatkozva a magyar forrástól némileg eltérő számban mutatják ki. Szlovák források szerint Magyarországról 59 774 szlovák, Csehszlovákiából pedig csupán 68–76 ezer ember települt át önként Magyarországra.¹²

A lakosságcserevel nem zárult le a mai Szlovákia és Magyarország közötti vita. A probléma megvilágításához, a valóság megközelítéséhez először a Magyarországról kitelepített lakosság nemzetiségi összetételének, és a Magyarországon élő szlovák lakosság számának bemutatásával igyekszünk újabb adatokkal hozzájárulni.

1. Nemzetiségi megoszlás

Az 1930-as évi magyar népszámláláskor a megyék közigazgatási területei eltértek a vizsgált időszak területi megoszlásától.¹³ A megkérdezett lakosság sem adott, nem is igen tudott a kérdezőbiztosoknak a vizsgálat szempontjának megfelelő válaszokat adni. Ugy gondoljuk azonban, hogy a szlovák lakosság számáról a népszámlálás statisztikai adatai alapján kapunk olyan jelzéseket, amelyek vizsgálatokhoz kiindulópontot jelenthetnek. Az 1930. évi népszámlálás Abauj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén megyében a népesség anyanyelve szerinti kimutatás a tótok számát 3038-ban, az 1939. évi

11 *Balogh* i. m. 122. és 131.; *Szerencsés* uo.; *Janics Kálmán* szerint 90 ezren jelentkeztek és 57 774 személy települt át Csehszlovákiába. Végső összegezése szerint – mivel a magyar kormány az ellenőrzés során 13 892 személyt nem volt hajlandó a csereakcióba beszámítani, így csak 44 718 szlovák települt át Csehszlovákiába. *Janics* i. m. 184–185.

12 *Németh Zoltán*: A csehszlovák–magyar lakosságcsere Nyíregyházán 45 év távlatából, Szabolcs-Szatmár-Bereg-i Szemle, 1992/4. 512–513.; *Jan Bobák*: Lakosságcsere Csehszlovákia és Magyarország között (1946–1948). Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézete, Kassa. Fordította: Németh Zoltán (*Ján Bobák*: Vymena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom (1946–1948) Slováci v Zahranici 8, Matica slovenská, Martin, 1982.

13 MSK Új sorozat, 83. K. Bp., 23*

népszámlálás pedig az említett területen a „tót” anyanyelvűeket 2806 személyben adja meg.¹⁴

Ezek az adatok azt jelzik, hogy a megyében a trianoni békeszerződés utáni időszakban nem nagyszámú szlovák lakosság élt.

Ezt mutatják azok a táblázatok is, amelyeket a Pénzügyi Központ irattárában minden kitelepült személyről felvett adatlap alapján összesítve készítettünk el.¹⁵

1. táblázat

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből kitelepültek anyanyelv és nemzetiségei szerint

Anyanyelv	Nemzetiség	Felnőttek száma (20 év feletti)	%	Összes	%
szlovák	szlovák	1011	41,1	1724	39,8
szlovák	magyar	106	4,3	237	5,5
magyar	szlovák	220	8,9	385	8,9
magyar	magyar	423	17,2	896	20,7
nem ismert	szlovák	351	14,2	555	12,8
nem ismert	magyar	47	1,9	77	1,8
nem ismert	nem ismert	306	12,4	458	10,5
Összesen:		2464	100,00	4332	100,0

Adataink azt mutatják, hogy a megyéből 4332 személy települt ki. (Ebből 2010 Abauj-Zemplén megyei volt és Borsodból 2322-en távoztak.) A közigazgatásilag egyesített három megyéből anyanyelv és nemzetiség tekintetében 1724 fő (39,8%) vallotta magát szlováknak. Kérdőíveket az önállóan vagy családosan kitelepülőkről készítettek és a családos felnőtt (férfi vagy nő) lapján felsorolták a gyermekek számát, nevét és demográfiai adatait. Ha a számbavétel alapján azoknál, akiknél a szlovák anyanyelv vagy nemzetiség szerepelt szlováknak vesszük, a kitelepült lakosság 67%-a szlovák gyökerekkel rendelkezett. Abauj-Zemplén megyében anyanyelv és nemzetiség tekintetében szlováknak vallotta magát a kitelepültek 47%-a és ha valamilyen szlovák származást tüntettek fel a kitelepülőkről, akkor ez az arány 80%.

Az elmaradottakból is, és az összesített kimutatásokból az látható, hogy kitelepülésre elsősorban a jobb megélhetési remények ígéretére és reményével 20%-on felüli volt a magukat anyanyelv és nemzetiség szerint magyarnak vallók aránya. Borsodban ez az arány 29%-ot tett ki. Az anyanyelv és nemzetiségi szempontból nem ismertekről nem tudunk elfogadható véleményt mondani, hisz ezek kikerülhettek az itt élő számba vett, vagy számba sem vett etnikumok bármelyikéből.

Az eddigiekből annak hangsúlyozását látjuk fontosnak, hogy jelentős hányaddal, túlnyomó többségben a szlovák eredettel rendelkezők telepedtek ki. Ugyanakkor a megélhetési gondok mellett, a személyes indíttatás sok-sok összetevőjével, kb. 1000 magyar nemzetiségű személyt is határainkon kívül sodort a kitelepítés.

A kitelepülések után az 1949-es népszámlálási statisztika az említett – nem a mai – közigazgatási területeken 552 szlovák anyanyelvű személyt¹⁶ írtak össze. Borsod-Abauj-

14 MKS Új sorozat, 114. K. p., 1941. 54.

15 Pénzügyi Központ Irattára

Zemplén megyéből a mai közigazgatási egység területéről 1966-ban készített összesített statisztikai kiadvány szerzői szerint, a szlovák anyanyelvűek száma 1700 fő volt. Az ország egész területén pedig 31 000 szlovák anyanyelvű élt.¹⁷

Ezek az adatok jelzik, hogy a vizsgált megyéből nem települt ki az itt élő összes szlovák lakosság, ugyanakkor számuk jelentősen lecsökkent.

2. Az áttelepültek demográfiai adatai

A migrációs mozgalmakban mindig nagy jelentőséggel bírt a 20 éven aluliak és a munkaképes korúak vándorlása.

2. táblázat

A kitelepültek kor szerinti megoszlása

Kor	Fő	%
1–1 év	175	4
2–14 év	1199	28
15–19 év	494	11
20–29 év	763	18
30–49 év	1091	25
50–59 év	321	7
60 év felett	166	4
Nincs adat	123	3
Összesen:	4332	100

Az áttelepültek közül 1854-en (43%) csaknem minden tekintetben életük legtermékenyebb időszakában lévő 20–49 éves korcsoporthoz tartoztak. A 20 éven aluliak száma megegyezett az előbbi korosztállyal, 1868 fő (43,1%) volt.

Az áttelepülteknek tehát 85,9%-a az 50 éven aluliakhoz tartozott. Az 50 éven felüliek aránya 11%-ot tett ki.

A Csehszlovákiába irányuló, alapvetően „kényszermigrációnak” tekinthető áttelepülés kormegoszlásának arányai a fő tendenciákat tekintve hasonlítanak a kivándorló mozgalmak korszakainak és szakaszainak tendenciáival, de a migráció eltérő jellegéből adódóan jelentősen el is térnek attól. Minden kivándorlási időszakban a 20–49 éves korcsoport 60–80%-ot tett ki, szemben a kitelepültek 43,1%-os arányával. A kitelepült gyermekek aránya pedig 10–20%-kal volt magasabb a kivándorlók hányadától, és az 50 éven felüliek kitelepülési rátája 2–3-szor volt magasabb a kivándorlókénál – kivéve az 1938–41. évi „kényszer-kivándorlási” szakaszt.

Az áttelepült 20 éven aluliak magas aránya közvetlenül, kiegészülve a 20–29 évesek csoportjának 18%-os hányadával, a családalapítással közvetetten kihatással voltak a jövőbeli lakosság számának alakulására, a társadalom kedvezőtlen kormegoszlására.

Az idősebb korosztály (50 éven felüliek) kitelepülését valószínű magyarázza, hogy bennük a nemzeti identitástudat erősebb volt, mint a fiataloknál, és egy részük pedig természetszerűen ment a felnőtt korú gyermekével.

A családok kitelepülések különösen jelzik, jellemzik a kitelepülés sajátosságait.

16 KSH 1949. évi népszámlálás, Bp., 1950. 315.

17 KSH Borsod-Abaúj-Zemplén megye, 1960. évi népszámlálás, Bp., 1961. 13.; KSH 1949. évi népszámlálás, V. Bp., 1962. Kővágó László: Nemzetiségek a mai Magyarországon, Bp., Kossuth K., 1981. 20–22.

3. táblázat
A kitelepülő családok és az egyedülállók

Házaspár	Családok száma	%
gyerek nélkül	194	23,7
1 gyerekkel	207	25,3
2 gyerekkel	151	18,5
3–5 gyerekkel	223	27,3
6-nál több gyerekkel	43	5,2
Összesen	818	100,0

Egy szülő	Családok száma	%
1 gyerekkel	80	47,6
2 gyerekkel	40	23,8
3–5 gyerekkel	44	26,2
6-nál több gyerekkel	4	2,4
Összesen:	168	100,0
Családos összesen	986	
Egyedülálló összesen	660	

Házaspárral és egy szülővel kitelepült családok száma 986 volt, melyből a házas-társsal, két szülővel eltávozók aránya 83%-ot tett ki. Ez utóbbi családok közül 223 család (27%), 3–5 gyermekkel kelt útra és 43 család 6-nál több gyerekkel vállalkozott az itthon-nál kedvezőbb körülményeket ígérő országba történő áttelepülésre. Míg az egy szülő-s családok közül 44-en 3–5 gyerekkel és 4 család 6-nál több gyerekkel települt át Cseh-szlovákiába. Nem volt azonban ritka az sem, hogy a két szülő-s családok 8–10 gyerekkel indultak útra. Ha az összes 3–5 és 6-nál több gyerekkel útrakerelőket vesszük számba, akkor az derül ki, hogy igen magas volt a nagycsaládosok (31,8%) Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből történő kitelepülése. Az is szembeötlő, hogy a gyermek nélkül vagy egy gye-ekkel útnak induló házaspárok is igen magas, 49%-os arányban reménykedtek a jobb jövőben.

A megyéből 1949 adatlapon írták össze a kitelepülők adatait, amelyekből úgy tű-nik, hogy a 4332 kitelepülőből 666 személy egyedül indult útnak. A valóság ugyanis az esetek jelentős hányadában az volt, hogy a felnőtt korúakat, függetlenül attól, hogy a családban élnek-e vagy sem, nőtlenek vagy hajadonok voltak, külön jelentkezési lapra írták össze.

A bemutatott demográfiai adatok közül annak kiemelése látszik még indokoltnak, hogy igen magas volt a 15 és a 20 éven aluliak aránya. Ezek az adatok is megerősítik, hogy a kitelepülők nagy hányada, 85–95%-a családos volt.

3. Adatok az áttelepülők társadalmi összetételéhez

A társadalmi összetétel jellemzőihez kapcsolódik a kitelepülők foglalkozási meg-ozslásáról készített táblázat.

4. táblázat

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből kitelepült lakosság foglalkozási csoportok szerinti megoszlása

	Szám szerint	%
1. mezőgazdaság	582	35
2. ipar	496	30
3. kereskedelem	55	3
4. közszolgálat	133	8
5. közlekedés	32	2
6. htb	207	13
7. nincs foglalkozás	104	6
8. egyéb	37	2
Összesen	1646	100

A régió különböző területeinek gazdasági, társadalmi feltételei jelentősen különböznek egymástól. Az egyes földrajzilag elkülöníthető területek külön-külön történő vizsgálatára az adott keretben nincs módunk, arra is csupán utalunk, hogy a foglalkozási adatok különbséget mutatnak a három közigazgatásilag összekapcsolt megye egyes területein.

Az összesített táblázatból az tűnik ki, hogy a mezőgazdaságban dolgozott 582 személy, az összes foglalkoztatott kitelepülő 35%-a. Abaúj-Zemplénben a közigazgatásilag egyesített megyéhez viszonyítva ez az arány 54%, míg Borsodban csupán 20% volt. Abaúj-Zemplén megyében 396 mezőgazdaságban foglalkoztatott személyből 335 (az összes foglalkoztatottak 45,7%-a) földművesnek, napszámosnak 17, erdei munkásnak 15 és favágónak 29 vallotta magát. Az iparban 7 cipész, 3 géplakatos, 2 kőműves, 6 lakatos, 3 szabó és 31 fő munkásnak, munkásnőnek nevezte magát. A vizsgált közigazgatási területről önálló adatlapon számba vett kitelepülő közül 30%-os volt az ipar területein munkát találók rátája. Abaúj-Zemplénben ez a hányad csupán 11%, míg Borsod megyében az ipari munkahelyekről távozott 45%-os hányad megközelítette az Abaúj-Zemplén mezőgazdaságából kitelepült 54%-os arányt. Vagyis míg Abaúj-Zemplénben a mezőgazdaságban munkát találók adták a kitelepülők legnagyobb hányadát, addig Borsodban az első helyet az ipari dolgozók foglalták el.

Összesített táblázatos kimutatásunkból, mint a fentiekben különválasztott két megyében, 13%-ot foglalt el a háztartásban foglalkoztatottak aránya. Úgy gondoljuk, hogy ez a hányad elsősorban a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számát és arányát növeli, hisz a gazdaságokban a férfiakkal azonos munkát vállaló nők foglalkozását az adatfelvételi lapokon egyszerűen háztartásbeli munkát végzőként tüntették fel. A háztartásbeli foglalkozás egyébként önálló kategóriaként, az általunk felsorakoztatott foglalkozási területekhez hasonlóan egyaránt a munkanélküliséget, a szegénységet jelzi.

A kitelepültek közül 75-en dolgoztak a kereskedelem (3,9%), a közszolgálat (4,7%) és a közlekedés (1,5%) területein. A 75 személy közül megneveztek 3 ápolónőt, 1 bírót, 1 csendőrt, 1 portást, 5 tanítót, 6 útbiztost, 10 vasutas foglalkozású személyt.

A foglalkozási csoportról készített összesítés azt mutatja, hogy 104 személynek nem volt foglalkozása, ebből Abaúj-Zemplénben 59, Borsodban 45 főt írtak össze.

A bemutatott foglalkozási fő csoportok, azoknak Abaúj-Zemplén megyei részbeni részletezése azt mutatja, hogy legtöbbször a mezőgazdasági területekről települtek ki, és

igen alacsony hányadot képviseltek a kereskedelem, a közszolgálat és a közlekedés területén dolgozók.

Az Abaúj-Zemplén megyei részletezés azt is jelzi, hogy csak alig számba vehető értelmiségi dolgozó hagyta el az országot, de néhány tanítót, orvost, hivatalnokot a szlovák lakossághoz való kötődése révén az új élet kilátásaival sikerült megnyerni, de az is lehet, hogy szlovák identitás tudatuk miatt távoztak, esetleg szervezték is a kitelepülést.

A kitelepülőkre felhozott foglalkozást jelző adatok azt mutatják, hogy a hazánkat más hazára cserélik a társadalom alsó rétegeihez tartoztak. Ezt bizonyítják a kitelepülők lakásviszonyai is.

5. táblázat
A kitelepülők lakásviszonyai

	Szám szerint	%
Nincs lakása	1311	80
1 lakás	325	20
2 lakás	8	0
több lakás	2	0
Összesen	1646	100

Szobaszám, konyha és kamra szerint						
Szoba	Szám. szer.	%	Konyha	%	Kamra	%
0	1311	80	1312	80	1395	85
1	254	16	316	19	236	14
2	67	4	12	1	13	1
3	8	0	3	0	1	0
4	2	0	1	0	1	0
5 v. több	4	0	2	0		0
Összesen:	1646	100	1646	100	1646	100

	Családos	%	Egyedül	%
Nincs lakás	676	69	635	96
1 szoba	229	23	25	4
2 szoba	67	7		
több szoba	14	1		
Összesen:	986	100	660	100

A táblázatos kimutatásból különösen szembetűnik, hogy az összes családos és az összes egyedülálló 1646 kitelepülő közül 80%-nak nem volt lakása.

A lakással, valamilyen házzal rendelkezők hányada, az említett családos és egyedülálló felnőtt lakosság körében csak 20%-ot tett ki, és ennek körében csupán 10 családnak volt 2, ill. több lakása.

Egyszobás lakással rendelkezett a kitelepülő családok és a felnőtt egyedülállók 16%-a, konyhával 19 és kamrával 14%-a. Kétszobás lakása volt az említett csoportosításban 67 főnek és csupán 14 családnak volt 3 szobás vagy annál nagyobb háza, lakása.

Az említett két kategóriában külön választva a családosokat és az egyedülállókat azt látjuk, hogy a családosok 69%-ának, míg az egyedül indulók 96%-ának nem volt lakása.

4. Adatok a mezőgazdaságból élő kitelepültek gazdasági helyzetéről

6. táblázat

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a földreform útján földet kaptak

Gazdaság szerint	Fő	%
0–1 kat. h.	8	21
1–3 kat. h.	19	50
3–5 kat. h.	4	11
5–10 kat. h.	5	13
10–15 kat. h.	2	5
Összesen:	38	100

A földreform során az egész megye területéről kitelepülők közül 38-an kaptak földet, vagyis a mezőgazdaságból eltávozóak 6,5%-a (Abaúj-Zemplénben pedig 7,8%).

Az ország egész területén is és a megyében az összlakossághoz viszonyítják a földhöz jutottak számát. Így ezek a százalékos adatok nem a legalkalmasabbak az összehasonlításra, de azt mindenképpen mutatják, hogy a földreform végrehajtása során, hazánkban és a megyében nem tettek, sok településen nem is tehettek különbséget a magyar és a nemzetiségi lakosság között. Voltak ugyanis olyan települések, ahol szlovák többség élt. A megyében 0–1 kat. h. földet kapott a juttatottak 21%-a, az 1–3 kat. h. földhöz jutókkal együtt 71%-ot tett ki a 0–3 kat. h. földhöz jutottak aránya. A megyében ez a ráta 62,6%-os volt. Az 5–15 kat. h-ig terjedő földterületben részesült a megyében a földhöz jutottak 15%-a, a kitelepülők körében ez az arány 18%-os volt.¹⁸

5. Az összes föld megoszlása

7. táblázat

Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből kitelepülők összes mezőgazdasági földterületének gazdasági megoszlása

Gazdaságnagyság szerint	Fő	%
0–1 kat	120	34
1–3 kat. h.	98	28
3–5 kat. h.	45	13
5–10 kat. h.	45	13
10–15 kat. h.	23	7
15–20 kat. h.	11	3
20–25 kat. h.	2	1
25–35 kat. h.	1	0
35–50 kat. h.	5	1
Összesen:	350	100

Az összes (1646) kereső kitelepülő lakosságból 582 foglalkoztatott a mezőgazdaságból élt. Ebből feltehetően 350-en rendelkeztek földdel. (Eltekintve attól, hogy más foglalkozási ágakban is lehetett tulajdonban föld.) Vagyis a mezőgazdaságban foglalkoztatottak 60%-ának volt földtulajdona, de kb. 40% föld nélküli agrárproletár volt. A földtulajdonosok 75%-a (1–5 kat. h.) törpegazdasággal rendelkezett, de az 5–10 kat. h-as

18 KSH 1949. évi népszámlálás, 3. Bp., 1954. 24–25. és 145–148.

gazda a csak zavaroktól mentes gazdasági évben tudta szűkösen a család megélhetését biztosítani. Hisz a később felsorolásra kerülő falvak mezőgazdasági földterületei alacsony termőértékűek voltak. A kitelepítés szervezői ezekben a falvakban éppen azzal érveltek, hogy Csehszlovákiában sokkal jobb minőségű földet kapnak. A régióban tehát csupán kb. 20 középparaszt családot nem taszított a földéhség a kitelepülésre.

Ennél is rosszabb volt Borsod megyében a földbirtok-megoszlás, hiszen a földdel rendelkezők 91%-a 1–5 kat. h. földön gazdálkodott, és az 5 kat. h-on felüli földet művelő kitelepülők száma 16 fő. A szántófölddel rendelkezők közül azoknak is könnyebb volt a helyzete, akik szőlővel vagy kerttel is rendelkeztek.

8. táblázat

A szőlővel, kerttel, réttel rendelkezők száma – a szőlő, kert, rét nagyságcsoportjai szerint a gazdaság-nagyságcsoportokkal egybevetve

Gazdaság-nagyság-csoport	Gazd.-gal rendelk. száma	Szőlővel, kerttel, réttel r.		A szőlővel, kerttel, réttel rendelkezők közül				
		száma szerint	Gazdnagy. cs. %-ában	<500 □öl	500□öl-1kh	1kh-3kh	3kh-5kh	><5kh
				szőlője, kertje, rétje van				
Gazd.gal rendelkezők								
0-1 kat	120	81	67,5	693	18			
1-3 kat	98	66	67,3	12	24			
3-5 kat	45	37	82,2	7	7	15	8	
5-10 kat	45	37	82,2	4	5	14	11	3
10-15 kat	23	20	87,0	1	3	11	4	1
15-20 kat	11	9	81,8		2	1	3	3
20-25 kat	2	2	100,0				1	1
25-35 kat	1	1	100,0					1
35-50	5	100					3	2
Össz.	350	258	73,7	87	59	71	30	11
		100 %		33,7 %	22,9 %	27,5 %	11,6 %	4,3 %

Kimutatásunkból azokat az adatokat érdemes kiemelni, ahol a művelt mezőgazdasági földterületen belül 1 kat. h-nál nagyobb területű szőlő vagy kert tartozott. Az 1–3 holddal rendelkezők között 30 olyan család volt, akiknek gazdaságához 1–3 kat. h. szőlő vagy kert is tartozott. A 3–5 kat. h-asok körében 8 olyan család található, ahol a művelhető területen belül 3–5 kat. h. szőlő vagy kert tartozott.

Szinte törvényszerűnek látszik, hogy minél több szántófölddel rendelkeztek a családok, annál nagyobb volt a birtokhoz tartozó szőlő vagy kert aránya. Így csupán néhány törpebirtokos esetében jelentett a szőlő vagy kert nagyobb jövedelmet és több munkalehetőséget. A valódi helyzetet az mutatná meg, ha konkrétan lehetne vizsgálni a kert és szőlő arányokat, azok minőségét.

Így végül is adataink alapján úgy gondoljuk, hogy a mezőgazdaságból kitelepült népesség döntő hányadban az agrárproletárok tömegéből verbuválódott. Szűkösségre utalnak a gazdálkodáshoz szükséges melléképületek adatai is.

9. táblázat

Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a gazdaságokhoz kapcsolódó melléképületek

	Istálló	%	Ól	%	Szín	%
0	1465	89	1490	91	1571	95
1	177	11	153	9	75	5
2	1	0	3	0	0	0
4	1	0	0	0	0	0
5 v. több	1	0	0	0	0	0
Összesen:	1646	100	1646	100	1646	100

A kitelepülők 89%-ának nem volt szarvasmarha tartásához szükséges istállója, és 91%-ának sertéstartáshoz szükséges ólja. Egy istállóval és óllal rendelkezett a megyét elhagyók 20%-a. Takarmány vagy mezőgazdasági eszközök tárolására megfelelő szín is csupán 75 családos vagy felnőtt egyedülálló embernek volt, amely ebben a csoportban az 5%-ot sem érte el.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Csehszlovákiába kitelepültek döntő hányada tehát a legszegényebb rétegekből, csoportokból tevődött össze.

Ugyanakkor a „lakosságcsere” a társadalom minden dolgozó rétegét néhány százalékban érintette.

A megye 633 228 fős lakosságának 0,7%-a hagyta el hazánkat, míg az ország lakosságának – eltekintve az erőszakosan betelepítettektől – kb. 0,76%-kal csökkent a száma.

A Magyarországról történő kitelepítés 1946–49 között zajlott le.

10. táblázat

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből Csehszlovákiába történő áttelepülés ideje

	Összes fő	%
Nem ismert	118	3
1946	1072	25
1947	1913	44
1948	1229	28
Összesen:	4332	100

Borsod-Abaúj-Zemplén megyéből 1947-ben települtek át a legnagyobb hányadban (44%), az indulás évében 25%, elsősorban a felnőtt fiatal férfiak és fiatal nők vállalták a kitelepítés kockázatát, és egyben hírt is adtak terveik teljesüléséről. Majd a „lakosságcsere” utolsó évében 28%-a települt ki a megzavart, megbolygatott lakosságnak.

Háromhutáról 299 (33,3%), Nagyhutáról 53 (17,7%), Répáshutáról 161 (26%), és Vágáshutáról 262 (60,3%) fő távozott el. Miközben Alsóregmec, Bükkszentkeresztes, Háromhuta, Kishuta, Komlóaska, Répáshuta, Rudabányácska és Vágáshuta községekben a lakosság többsége beszélt a szlovák nyelvet 1960-ban.¹⁹ Azokban a falvakban, ame-

19 KSH Borsod-Abaúj-Zemplén megye 1960. évi népszámlálás, Bp., 1961. 167.

lyeknek nevében a „huta” elnevezés előfordul, a XVIII–XIX. században telepes falvak voltak. A telepítők szándéka manufakturális üvegyártás volt. Később a nagyüzemű üvegyártás versenye miatt az itt élő lakosság elvesztette az ipari munka lehetőségét is, mint utaltunk rá a föld minősége pedig alig biztosította az itt élő lakosság megélhetését.

Valószínű a háborús veszteségeken, a deportálásokon, a kivándorláson kívül a lakossági kitelepítésnek is szerepe lehetett abban, hogy Zemplén megye lakossága 1941–1949 között 4779 (–3,1%), és Miskolc 5980 (–5,5%) fővel csökkent.²⁰

Az úgynevezett lakosságcsere során különösen a Csehszlovákiában élő magyar lakosság erőszakos kitelepítése, de a Magyarországról távozók is kimondhatatlanul sokféle gyötrelmet éltek át, miközben a nemzetállamra vonatkozó értelmetlen célját Szlovákia nem tudta megvalósítani.

²⁰ KSH 1949. évi népszámlálás, Bp., 1949.; KSH 1949. évi népszámlálás, 3. Bp., 1954. 24–25 és 145–148.; KSH 1960. évi népszámlálás, Bp., 1961. 13.

MELLÉKLET

A kitelepülők lakóhelye

Lakóhely	Fő	Összes %-a	Lakóhely	Fő	Összes %-a
Abaujszántó	23	0,53	Herceggút	6	0,14
Abaujvár	3	0,07	Hernádkércs	7	0,16
Alsószolca	2	0,05	Hernádnémeti	1	0,02
Alsókéked	15	0,35	Hernádpetri	4	0,09
Alsóregmec	5	0,12	Hernádszurdok	4	0,09
Abod	5	0,12	Hernádvécese	4	0,09
Arnót	8	0,18	Hidasnémeti	5	0,12
Bakta	2	0,05	Hodoscsepány	5	0,12
Bánrérve	17	0,40	Hollóháza	38	0,88
Barcika	3	0,07	Karcsa	3	0,07
Baskó	1	0,02	Kacincbarcika	7	0,16
Bánhida	1	0,02	Kány	6	0,14
Boldogkőváralja	4	0,09	Kenézlő	2	0,05
Bodrogzsadány	3	0,07	Királd	21	0,48
Borsodnásasd	13	0,30	Kisgyőr	1	0,02
Bükkszentkereszt	121	2,79	Kishuta	91	2,10
Bükkszentlászló	22	0,51	Komlóska	293	6,76
Cigánd	16	0,37	Kovácsvágás	5	0,12
Detek	4	0,09	Középhuta	190	4,39
Dédes	2	0,05	Kurittyán	4	0,09
Dinnonkorláti	23	0,53	Ládbesenyő	36	0,83
Diósgyőr	94	2,17	Legyesbénye	5	0,12
Edelény	7	0,16	Lente	4	0,09
Emőd	9	0,21	Lillafüred	5	0,12
Encs	2	0,05	Mezőkövesd	5	0,12
Erdőhorváti	2	0,05	Mezőcsát	6	0,14
Felsődobsza	13	0,30	Mezőkeresztes	10	0,23
Felsőgagy	3	0,07	Mikóháza	18	0,41
Felsőkéked	9	0,21	Miskolc	546	12,60
Felsőregmec	3	0,07	Mocsolyástelep	6	0,14
Forró	12	0,28	Mucsony	45	1,04
Füzér	40	0,92	Nagybarca	5	0,12
Gagybátor	6	0,14	Nagybózsva	2	0,05
Gesztely	3	0,07	Nagyhuta	53	1,22
Golvács	6	0,14	Nincs lakhely	8	0,19
Görömbölytapolca	20	0,46	Novajdrány	2	0,05
Gönc	46	1,06	Olaszliszka	1	0,02
Halmaj	4	0,09	Ond	8	0,18
Harkány	11	0,25	Ormospuszta	1	0,02
Hámor	3	0,07	Ózd	124	2,86
Háromhuta	330	7,62	Óhuta	103	2,38
Hejőcsaba	19	0,44	Pácín	2	0,05
Hejőszalonta	6	0,14	Pereces	33	0,76

Lakóhely	Fő	Összes %-a	Lakóhely	Fő	Összes %-a
Putnok	9	0,21	Szirmabesenyő	144	3,32
Radna	5	0,12	Szuhakálló	25	0,58
Répáshuta	161	3,72	Tapolca	10	0,23
Rudabánya	9	0,20	Tarcal	3	0,07
Rudabányácska	35	0,81	Tatárarók	2	0,05
Sajókeresztúr	9	0,21	Tálya	4	0,09
Sajólád	5	0,12	Telkibánya	1	0,02
Sajópálfalva	16	0,37	Tiszakarád	1	0,02
Sajószentpéter	147	3,39	Tiszalúc	8	0,18
Sajószöged	14	0,32	Tokaj	12	0,28
Sajóhidvég	6	0,14	Tolcsva	26	0,60
Sajósenye	5	0,12	Tornaszentjakab	5	0,12
Sárospatak	35	0,81	Toronyalja	1	0,02
Sátoraljujhely	129	2,98	Újdiósgyőr	32	0,74
Serényfalva	1	0,02	Újgyőr	8	0,18
Szendrő	13	0,30	Újhuta	492	11,36
Szerencs	7	0,16	Vágáshuta	262	6,04
Szikszó	13	0,30	Véghardó	8	0,18
Szin	2	0,05	Vilmány	1	0,02

Mindösszesen: 4332 fő, 100%

DIE ETHNISCHEN, DEMOGRAPHISCHEN UND GESELLSCHAFTLICHEN DATEN DES TSCHECHOSLOWAKISCH-UNGARISCHEN BEVÖLKERUNGSUSTAUSCHES IM KOMITAT BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN (1946–1948)

Die emigrierten tschechoslowakischen Politiker bemühten sich in den letzten Jahren des zweiten Weltkrieges alle Möglichkeiten wahrzunehmen, um die alliierten Großmächte für eine Aussiedlung der in der Tschechoslowakei lebenden Bevölkerung ungarischen Nationalität zu gewinnen. Die alliierten Großmächte aber wiesen den auf eine Aussiedlung der ungarischen Bevölkerung gerichteten Antrag zurück und stimmten einem gegenseitigen Abkommen zwischen den Regierungen Ungarns und der Tschechoslowakei zu. Daraufhin wurde im Februar 1946 von beiden Regierungen ein Abkommen über den Bevölkerungsaustausch unterzeichnet. Das Abkommen leutete im wesentlichen auf einen paritätischen Bevölkerungsaustausch. Von seiten der Tschechoslowakei aber wurde die gesamte Konzeption des Bevölkerungsaustausches davon bestimmt, daß die von ihnen fälschlich angegebenen 450–500 tausend in Ungarn lebenden slowakischen Einwohner mit einer ähnlichen Anzahl der in der Tschechoslowakei lebenden Ungarn ausgetauscht werden können, wobei aber die darüber liegende ungarische Bevölkerung einseitig ausgesiedelt wird.

Entsprechend der Fachliteratur wurden während der Verwirklichung des Bevölkerungsaustausches c. 110–120 tausend Ungarn gezwungen aus der Tschechoslowakei nach Ungarn umzusiedeln, während sich trotz der ausgedehnten bedeutenden Propaganda aus Ungarn nur ca. 57–72 tausend Personen in der Tschechoslowakei niederließen.

In der von uns untersuchten, nicht genau umgrenzten Region lebten in den Jahren vor Beginn der Umsiedlung 2000–3000 Einwohner mit slowakischer Muttersprache. 80% der aus dem Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén das Land verlassenden Einwohner können aufgrund ihrer Nationalität oder Muttersprache als Slowaken betrachtet werden. Die anderen Aussiedler waren in einem Verhältnis zu 20% ungarischer Nationalität mit ungarischer Muttersprache.

Von den Umsiedelnden gehörten 1854 Personen (43%) zur 20–49 jährigen Altersgruppe. Die Zahl der unter 20 Jährigen stimmte fast mit der vorherigen Altersklasse überein.

Unseren Berechnungen entsprechend hatten 85–95% der Aussiedler eine Familie. Die Großfamilien, die mit 3–5 und mehr als 6 Kindern reisten – beliefen sich auf 31,8% der Familien.

Unter den Beschäftigten arbeiteten in dem untersuchten Verwaltungsgebiet 582 Personen, 35% der Aussiedler in der Landwirtschaft. (In Abaúj-Zemplén betrug dieses Verhältnis 54%.) Im industriellen Bereich fanden 30% der Beschäftigten einen Unterhalt mit ihren Familien. Von den Aussiedlern arbeiteten nur 75 Personen im Handel, Verkehr und öffentlichen Dienst und von der Intelligenz verließ nur eine sehr geringe Zahl das Land. (Es siedelten aber einige Priester, Lehrer, Ärzte und Beamte aus.)

80% der über eine Beschäftigung verfügenden Personen hatten keine Wohnung, kein Haus. Von den verbleibenden 20% hatten 254 Familien (14%) eine

Einzimmerwohnung und 67 Familien (4%) oder Alleinstehende verfügten über 2 Zimmer.

Wirtschaftliche Daten können wir nur über den Kreis der von der Landwirtschaft Lebenden liefern. 60% der innerhalb der Landwirtschaft Beschäftigten hatte Grundeigentum, aber ca. 40% waren Agrarproletaren ohne Land. 75% der Landeigentümer verfügte über eine Zwrgwirtschaft (1–5 kat), aber im Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén konnten wegen der schlechten Bodenqualität auch die auf 5–20 kh Wirtschaftenden ihre Familien nur sehr notdürftig unterhalten.

Nur bei einigen Kleinwirtschaftlern bedeutete der Wein oder Garten ein höheres Einkommen und mehr Arbeitsmöglichkeiten.

Alle von uns aufgedeckten Daten über die aus dem Komitat Borsod-Abaúj-Zemplén in die Tschechoslowakei umgesiedelte Bevölkerung sind ein Beweis dafür, daß sich der entscheidende Anteil der Ausgesiedelten aus der Schicht der Aermsten zusammensetzte.

János Bencsik–Ferenc Szászi